

CHIKÁN ATTILA–MOLNÁR BOGLÁRKA–SZABÓ ERIKA

A nemzeti versenyképesség fogalma és támogató intézményi rendszere

A nemzeti versenyképesség napjainkban kutatók és gazdaságpolitikusok által egyaránt nagy figyelemmel kísért jelenség, amelynek azonban mind az elméleti alapjai, mind pedig mérésének módszertana – s ezáltal értékelése is – sok bizonytalanságot hordoz magában. Kutatásunk központjában az egyes nemzetgazdaságok versenyképességet szolgáló kormányzati intézményrendszer áll. Tanulmányunkat a nemzeti versenyképesség kutatási modelljének bemutatásával indítjuk, ebben vizsgáljuk – az intézményi közgazdaságtan elveire támaszkodva – a kormányzati intézmények szerepét. Hat fejlett, de gazdasági szerkezetét tekintve jelentősen eltérő országról készített esettanulmány szolgáltatja azt az empirikus hátteret, amellyel igyekszünk az intézményrendszerek közös és eltérő vonásait feltárni. Az elemzésből számos fontos gazdaságpolitikai következtetés adódik – ezek közül kiemeljük azt a közös vonást, hogy a versenyképesség és az innováció intézményei mindenütt szoros kapcsolatban jelennek meg.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: E02, O43, P52.

A versenyképesség ma elismerten a nemzetgazdaságok egyik alapvető teljesítménymércéje. A fogalom átfogó jellege, a gazdasági és társadalmi szempontok együttes figyelembevételének lehetősége olyan más fontos mérőszámok mellé helyezi, mint az egy főre jutó GDP, a nemzetgazdaság világszervi részesedése vagy a növekedése. Abban is hasonlít e jóval régebben használt indikátorokhoz, hogy sok vita folyik tartalmáról és valódi jelentőségéről. A felvetődő problémák – hasonlóan a többi mérőszámhoz – jórészt jogosak, de a versenyképesség mutatójának jelentőségét már önmagában is igazolja az iránta tanúsított fokozódó érdeklődés.

Az egyre szélesebb körű és mind színvonalasabb elemzések felkeltették a gazdaságpolitika döntéshozóinak érdeklődését, s a nagy elemző intézmények versenyképességi

* A tanulmány a *Chikán és szerzőtársai* [2016] tanulmány egyes esettanulmányaira épít. Jelen tanulmány elkészítése során köszönjük *Vakhal Péter* (Kopint–Tárki) észrevételeit.

Chikán Attila professor emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem, az MTA rendes tagja (e-mail: chikan@uni-corvinus.hu).

Molnár Boglárka elemző közgazdász, Cambridge Econometrics (e-mail: molnar.boglarka@gmail.com).

Szabó Erika, energiapolitikai szakértő, Mol Nyrt. (e-mail: erikamarta.szabo@gmail.com).

A kézirat első változata 2018. július 5-én érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2018.12.1205>

jelentései vezető napilapok és folyóiratok címlapjára kerültek. Ezzel egyidejűleg lényegében természetes módon átpolitizálódott a rangsorok és elemzésük értelmezése, ami megerősítette a másodlagos elemzések fontosságát is. Jelen kutatásunk ezek sorába kapcsolódik, s bár e helyütt nem célunk gazdaságpolitikai tanácsokat megfogalmazni, azt gondoljuk, kutatásunk ebből a szempontból is számos tanulsággal szolgál.

Miért buknek el nemzetek? – kérdezi *Acemoglu–Robinson* [2013] méltán nagy hatású könyve, amely egyik alapvető műve a témakör ma már hatalmasra duzzadt irodalmának, és a nemzetgazdaságok sikerében vagy kudarcában elsődleges szerepet tulajdonít az egyes országok intézményi rendszerének. Az ide vonatkozó elméletek tanulmányozása fontos kiinduló alapot jelent a versenyképességi rangsorok értelmezéséhez – a rangsorképző tényezők között ugyanis az intézmények jellemzői hangsúlyos szerepet játszanak. Az intézményi dimenzió beépítése a versenyképességi elméletekbe még mindig nem kielégítő a nemzetközi szakirodalomban. Tanulmányunkban olyan versenyképesség-definíciót és -modellt kívánunk alkotni, amely a hagyományos mikroökonómiai alapok mellett kellő mélységben támaszkodik az intézményi közgazdaságtanra is.

Empirikus kutatásunk során megvizsgáltuk, milyen szerepet játszanak az intézmények az egyes országok versenyképességében, konkrétan, az egyes országok milyen, kifejezetten a versenyképesség fejlesztésére szolgáló kormányzati intézményi rendszert működtetnek, milyen intézmények jönnek létre ebből a célból. A jelen cikk előzményét jelentő kutatásunkat összefoglaló tanulmányban (*Chikán és szerzőtársai* [2016]) 14 ország intézményi rendszeréről készítettünk esettanulmányt. Ezekből az országokból választottunk ki hatot (Chile, Cseh Köztársaság, Egyesült Államok, Finnország, Írország, Szingapúr) jelen elemzésünk céljaira. A kiválasztott országok szándékosan nagyon különböznek egymástól, de valamennyi a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, a továbbiakban: WEF) szempontrendszere (*WEF* [2017a]) szerinti felső, legfejlettebbként címkézett kategóriába (az innovációvezérelt gazdaságok és közvetlen követők közé) tartozik. A kiválasztást a későbbiekben részletesen indokoljuk.

Cikkünk ezen országoknak a versenyképesség fokozását szolgáló kormányzati intézményrendszereit elemzi. Tudatában vagyunk annak, hogy figyelmen kívül kell hagynunk számos, talán hasonlóképpen fontos tényezőt (így például a versenyképesség társadalmi környezetét), ezek megjelennek kutatóközpontunk más projektjeiben (*Szepesi* [2012]).

Az esettanulmányok bemutatásával azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a versenyképességet illetően sincs „legjobb megoldás”: az elemzett intézményi rendszerek meglehetősen eltérők. Mintákat mutatunk, amelyek tanulsággal szolgálnak, s amelyekre építve levonhatjuk azt a következtetést, hogy bizonyos általános szabályosságok és nemzeti sajátosságok együttes figyelembevétele vezethet el egy eredményes intézményrendszer kialakításához.

A nemzeti versenyképesség elméleti megközelítései

A Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdaságtan Intézetének Versenyképesség Kutató Központjában több mint két évtizede folyó kutatások eredetileg kifejezetten a vállalati szinten értelmezett versenyképességre irányultak, természetesen

figyelemmel a környezeti beágyazottságra. Ezeket a megközelítéseket kiterjesztve és az elméleti alapokat elmélyítve ma kutatásaink a vállalati elemzések mellett főként a versenyképességgel összefüggő szerkezeti kérdésekre, a makro- és mikroszféra kapcsolatára terjednek ki. Ezek a kutatások módszertani szempontból döntően a survey-típusú empirikus vizsgálatokra építenek, s nem terjednek ki a versenyképesség „kemény” mutatóira (például a fajlagos munkaerőköltségre, a reál effektív árfolyamra vagy a világkereskedelemből való részesedésre) épülő elméletekre.

A versenyképességi kutatások irányzatairól, a fogalom értelmezéséről és méréséről régi és széles körű vita folyik a szakirodalomban. Jelen tanulmányunk nem tér ki e vita széles körére, a gazdag szakirodalom kiváló összefoglalásokat tartalmaz: a legutóbbi összegzések közül hivatkozunk itt elsősorban a harvardi iskola vezető kutatójának tanulmányára (*Ketels* [2016]), továbbá az *Aiginger* [2006], *Aiginger és szerzőtársai* [2013], valamint *Thompson* [2004] tanulmányokra. Saját kutatásaink során arra törekszünk, hogy integráljuk a nemzeti versenyképesség két meghatározó elméleti megközelítését:

- a piacszerkezetek (*Industrial Organization, IO*) elméletének alapjait az erőforrás-alapú vállalatelméletekkel ötvöző, alapjában Michael Porter munkáira építő, a „harvardi iskolára” jellemző, inkább mikrogazdasági szemléletet; és

- az (összehasonlító) intézményi közgazdaságtan főként *North* [1990], [1994], [2005], majd az őt követő *Acemoglu és szerzőtársai* [2005] eredményeire, gondolatvilágára épülő felfogását.

A nemzeti versenyképesség mikroszintről építkező, erőforrás-alapú szemlélete terjedt el korábban, s Michael Porter munkásságában kap legnagyobb hangsúlyt (*Porter* [1990], [2004], *Snowdon–Stonehouse* [2006] a porteri megközelítésről). A porteri keretben „egy-egy nemzetgazdaság versenyképességének egyetlen értelmes megközelítése, ha azt a nemzeti termelékenység szemszögéből vizsgáljuk” (*Porter* [1990] 6. o.), a termelékenység pedig egyrészt az adott gazdaság termékeinek és szolgáltatásainak (piaci) értékétől, másrészt azok előállításának hatékonyságától függ (*Porter* [2004] 3. o.). Ebben a szemléletben tehát az erőforrás-felhasználás hatékonysága jelenti a versenyképesség alapját. A gondolatmenet háttérében az erőforrás-alapú vállalatelméletek kiterjedt világa áll (*Kor–Mahoney* [2004], *Barney* [1991], *Prahalad–Hamel* [1990]), amely ma az üzleti világról való gondolkodás (egyik) központi összetevője, illetve a WEF-rangsorok összeállításának egyik alapja.

Porter vizsgálódásának központi terepe az iparági verseny, az azonos és közvetlen helyettesítő termékek piaca. A kormányzat ebben a modellben exogén tényező, amelynek elsődleges szerepe, hogy a nemzeti versenyképesség erősítése érdekében létrehozza a szükséges normatív intézményrendszert, illetve folyamatosan formálja az informális intézményeket (közös hiedelmeket, társadalmi normákat).

A porteri gondolatmenet alapjait ma minden gazdasági képzésben oktatják. Kevésbé széles körben ismert megközelítésünk másik elméleti pillére, az intézményi közgazdaságtan versenyképességi dimenziója. A northi keretben (*North* [1990]) az *intézmény* fogalma egy-egy társadalomban az interakciók kereteit és szabályait, a *szervezet* fogalma pedig a közös célok elérése érdekében összeálló aktorok

csoporthoz tartozását takarja. Intézmények szabják meg a társadalmi működés és az innováció ösztönzőit, a gazdasági erőforrások elosztásának hatékonyságát, ezeken keresztül pedig döntően befolyásolják a versenyképességet is.

Acemoglu és szerzőtársai [2005] alapozta meg az összehasonlító – leggyakrabban idősoros adatokon országok fejlődését összemérő, empirikus kutatásokra építő – intézményi közgazdaságtani iskola kifejlődését. A tanulmány szerzői szerint a nemzetgazdasági versenyképesség fő mozgatórugója az inkluzív gazdasági és politikai intézményrendszer, míg a normatív és kulturális/kognitív intézményeknek a gazdasági növekedésben betöltött szerepe csak mérsékelt. Ebben a keretben az egyes nemzetgazdaságok sikeres működéséhez olyan gazdasági és politikai intézmények szükségesek, amelyek a pluralizmus szellemében épülnek és működnek, és a társadalom minél szélesebb rétegét vonják be a gazdaság versenyképesebbé tételébe. *Acemoglu és szerzőtársai* [2005] intézményi megközelítése egyebek mellett kiemeli az egyes nemzetgazdaságok (cikkünkben országpéldákkal illusztrált) versenyképesség-támogató intézményeinek jelentőségét, amelyek működése is rendre megjelenik az inkluzív növekedés mint kulcsfontosságú cél elérésében.

Aiginger és szerzőtársai [2013] nyomán a versenyképességet támogató intézményrendszert *adottságként* értelmezhetjük, amely alapjaiban határozza meg és formálja a nemzeti versenyképességet. Az intézményrendszeri adottságok, illetve képességek információt nyújtanak a vállalatok/iparágak sikerességének vagy bukásának alapvető forrásairól, ezzel lényegében a jövőbeli esélyek mérlegelésében is támaszt jelentenek. Ez a megközelítés sikeresen ötvözi a mikroszintű, vállalati versenyképességből építkező iparági, illetve a vállalatot körülvevő gazdasági, társadalmi és jogi környezetből levezethető nemzeti versenyképességi szintet. A szakpolitika – amelynek sikeressége a társadalom minél inkluzívabb és integránsabb bevonásának függvénye – a fenti információkra támaszkodva hozhatja meg a megalapozott, versenyképességet támogató gazdaságpolitikai intézkedéseit.

Campbell–Pedersen [2007], illetve *Pedersen* [2010] vezette be az *intézményi versenyképesség* (*concept of institutional competitiveness, CIC*) fogalmát. E leginkább a politikai gazdaságtan elméletét gazdagító megközelítés szerint a versenyképesség mércéje az egy-egy ország gazdasági és politikai intézményi rendszeréből fakadó, más országokhoz viszonyított – relatív – sikeressége. A szerzők további két szükséges szempontot emelnek ki: 1. az országok tulajdonképpen abban versenyeznek egymással, hogy milyen sikeresen képesek a – jogi, politikai, gazdasági, kulturális – intézményrendszert a vállalati szféra szempontjainak megfelelően megreformálni; 2. a verseny fő dimenziója, hogy az intézmények milyen mértékben egészítik ki egymást, hogyan alakítanak ki komplex egészet, például hogy a társadalmi szereplők és a kormányzat hogyan involválódnak bizonyos szakpolitikai területek koordinálásába (*Pedersen* [2010]). Ezekhez a szakpolitika-orientált szempontokhoz szorosan kapcsolódik a következőkben bemutatott versenyképességi megközelítésünk, például hogy az intézményrendszer egyfajta reformjaként tekintjük a versenyképességet támogató intézményi környezet kialakítását.

Az intézményi megközelítés gyakorlati összefoglalójához *Park* [2012] tanulmányára hivatkozunk, amely az intézmények szerepét és interakcióit tárgyalja olyan

országok példáján, amelyek relatíve rövid időn belül jelentős mértékben növelték versenyképességüket. Park írásának bővebben kifejtett, esettanulmányként feldolgozott országpéldái Szingapúr és Finnország. Bár az intézmények esetében bizonyos alapvető dimenziók eltérnek egymástól, ez a két ország jelen írásban is szerepel az illusztrációként állított országok között.

Az erőforrás-alapú és intézményi megközelítés szintézise – elemzési modellünk

A versenyképességről való gondolkodás többdimenziós – piaci erőforrásokra támaszkodó, versenyszemléletű, illetve intézményi/szabályozási – megközelítés szintézisére törekedve két fontos megfigyelésre támaszkodunk. Egyfelől a fent bemutatott elméleti keretben igazolható, hogy szoros kapcsolat van az intézményi háttér és a versenyképesség alakulása között (az intézményi összefüggésekről lásd még: *Aron [2000]*, *Acemoglu és szerzőtársai [2005]*, *Delgado és szerzőtársai [2012]*). Másfelől, ahogyan ezt a közgazdasági szakirodalom ugyancsak széles körben megállapítja, a versenyképességre gyakorolt hatásban alapvető szerepe van az intézmények szervezeti struktúrájának is, de legalább ilyen fontosak az intézmények közötti interakciók. Ez pedig felhívja a figyelmet, hogy elengedhetetlen a mikroszféra elemzése (a kapcsolódó irodalom egy érdemi szemléljét adja *Lee [2010]*).

A nemzeti versenyképességet elemző intézetek legtekintélyesebbike, a WEF éves versenyképességi jelentése is a két alapvető megközelítés ötvözésére törekszik, bár ez inkább a statisztikai adatbázisokból, a nemzetgazdaságok rangsorolási tényezőinek elemzéseiből áll össze, mint elméleti megfontolások közléséből. A jelentés – az intézményi gazdaságtan meghatározó szerzői közül – szintén *North [1994]*-hez nyúl vissza (*WEF [2015]* 44. o.). Erre alapozva – az erőforrás-központú szemlélet diktálta gazdasági feltételeken túl – a társadalmi intézmények formális és informális típusait szintén a versenyképességet alapjaiban meghatározó tényezőkként jeleníti meg: a kereskedelmi kamarákat, a hatóságokat, a pénzügyintézeteket, a gazdaságot jellemző tulajdonosi és szervezeti struktúrákat, a szokásokat, szabályrendszereket, magatartási normákat stb.

Ennek a szemléletnek a jegyében kapcsolja össze a WEF az intézményi megközelítést a porteri szemlélettel: „a versenyképesség azon intézmények, szakpolitikák és tényezők halmaza, amelyek meghatározzák egy adott ország termelékenységét, ezáltal a számára elérhető jólét mértékét” (*WEF [2017a]* 11. o.).

Kutatócsoportunk versenyképesség-felfogása hasonlóképpen a két megközelítést összekapcsoló elméleti alapra épül. Ennek legteljesebb kifejtését – saját versenyképesség-definíciót is adva – a *Chikán–Czakó (szerk.) [2009]* kötet tartalmazza. Definíciónk, amely több korábbi forrás mondanivalóját felhasználja (*Scott és szerkesztőtársai [1985]*, *WEF [2017a]*) a következőképpen hangzik:

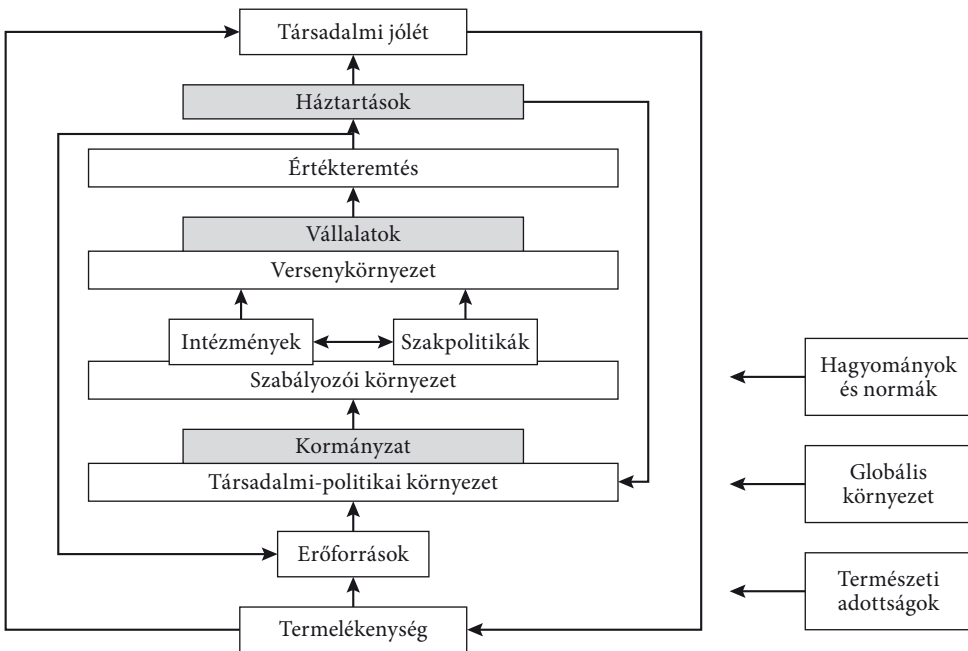
„[E]gy nemzetgazdaság versenyképessége abban áll, hogy úgy tud létrehozni, felhasználni, illetve a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy ennek során állampolgárainak jóléte és saját termelési tényezőinek hozzájárulása fenntartható módon növekszik. Ennek feltétele, hogy a kormányzat kedvező kereteket

és ösztönzést nyújtson az erőforrások mind hatékonyabb felhasználásához és megújításához. Ezek a keretek és ösztönzés mintegy hidat épít a makro- és mikroszféra, valamint a szűkebben vett gazdaságpolitikai és a társadalmpolitikai területek között.” (Chikán–Czakó [szerk.] [2009] 77–78. o.)

Erre a definícióra támaszkodva alakítottuk ki a versenyképesség elemzésének általunk alkalmazott modelljét (1. ábra), amely a Chikán [2008] és Chikán–Czakó (szerk.) [2009] által közzétett ábrák továbbfejlesztett változata. Az elmúlt években végzett kutatások és szakirodalmi elemzések – az alapvető mondanivaló megtartása mellett – letisztultabbá tették a modell szerkezetét, explicitebb lett az egyes elemek közötti viszony.

1. ábra

A nemzeti versenyképesség elemzésének modellje

Forrás: saját szerkesztés.

Az 1. ábra modellszerű, számos tényezőt csak implicit módon tartalmaz, s a visszacsatolások közül is csak a legfontosabbakat tünteti fel. Szerkezeti pillérei a gazdaság alapvető szereplői: a mikroökonómia „aktorai”, a háztartások (fogyasztók), a vállalatok (termelők) és a kormányzat (szabályozó). Elemzésünk gazdaságközpontú, csak jelzésszerűen utalunk arra, hogy a versenyképességet a társadalom más szférái (kultúra, oktatás, egészségügy, szociális ellátás, honvédelem, rendfenntartás) is lényegesen befolyásolják.

Definíciónk szerint a keretet a versenyképesség két összetevője, a társadalmi jólét és a termelékenység jelenti, amelyek folyamatos visszacsatolásban vannak egymással, és az ábra belsejében szereplő tényezők kapcsolódásainak eredményeként állnak elő. A végső cél a társadalmi jólét növelése, ami csak akkor tartható fenn, ha ezt az

erőforrások egyre hatékonyabb felhasználása, azaz a termelékenység növekedése támasztja alá – ennek függvényében alakulnak dinamikusan a gazdaság erőforrásai. A társadalmi jóléttel közvetlen kapcsolatba a háztartások (az egyének) kerülnek, míg a termelékenység közvetlen kapcsolódása a rendszerhez az erőforrások bővülésén s a modern piacgazdaságokban döntően a vállalati szféra működésén keresztül valósul meg (a magánszektor GDP-hozzájárulásának mértéke és a termelékenység alakulásának kapcsolatáról lásd *McKinsey* [2018]).

A három főszereplő a piaci verseny – a piacszerkezetek elméletének (IO) logikája szerint működő – mechanizmusaival kapcsolja össze a gazdaság makro- és mikro-szintjét. Az összekapcsolás lényegi eleme, hogy a vállalat alapvető célját, létének értelmét a kettős értékteremtéssel (fogyasztói igény kielégítése nyereség elérése mellett) definiáljuk (*Chikán* [2017]), ezzel megteremtve a kapcsolatot (a fogyasztói elégedettségen keresztül) mind a társadalmi jóléttel, mind a termelékenységgel (a profit döntő részének újbóli, innovatív befektetése révén).

A hagyományok és normák, illetve a globális gazdaság hatásai a rendszer egészét nagy erővel befolyásolják (e hatások egy friss áttekintéséért lásd *Lee-Karpova* [2018]), de mivel egy versenyképesség-elemzés – általában legfeljebb középtávú – keretei között hatásaik lényegesen nem befolyásolhatók egy adott ország számára, modellünkben exogén tényezőkként kezeljük őket. Hasonló a helyzet a földrajzi-természeti környezet versenyképességi hatásaival, amelynek irodalma napjainkban szembetűnően növekszik (lásd például *Nallari és szerzőtársai* [2012], *Guimón* [2015], *Ketels* [2016]).

Ennek a bonyolult kapcsolatrendszernek tanulmányunkban egyetlen, de nagyon fontos dimenzióját állítjuk középpontba: a kormányzati intézményrendszernek a kifejezetten a versenyképesség elősegítésére irányuló lehetőségeit. Mint az *1. ábrán* látható, kutatási modellünkben az intézmények a szakpolitikákkal együtt alkotják a szabályozói környezetet. A kormányzat mindkét eszköztárat felhasználja a versenykörnyezet alakítására. Fontos megkülönböztetés, hogy a szakpolitikákhoz képest az intézmények nagy része általában hosszabb távon fejti ki a hatását, változtatásuk kevésbé rugalmas, ezért külön vizsgálat tárgyává tesszük őket, különös tekintettel arra, hogy a fejlett országokban általában azonosíthatók a versenyképesség közvetlen befolyásolására létrehozott intézmények. Ezek markánsan tükrözik az adott ország kormányzatának a versenyképességgel kapcsolatos magatartását, szándékait.

A versenyképességet támogató intézményi rendszerek – hat esettanulmány

Cikkünkben a szakirodalomra és saját korábbi kutatásainkra (*Chikán és szerzőtársai* [2016]) támaszkodva hat fejlett országra elkészített esettanulmány feldolgozásával illusztráljuk, milyen kormányzati intézmények és kapcsolatok működnek célzottan a nemzeti versenyképesség elősegítésére. Valamennyi ország a világgazdaság élmezőnyéhez vagy a közvetlen követhöz tartozik – így intézményrendszerük vizsgálata, ha nem is példaként (hiszen minden országnak a maga sajátosságaihoz kell igazítania intézményeit), de tanulságul szolgálhat a más országokban követendő utat illetően.

Az esettanulmányok fogalmi kerete

Az esettanulmányok készítéséhez két irányból közelítettünk. Egyrészt felhasználtuk a WEF éves versenyképességi jelentéseinek szemléletét, fogalmait. Jelen írásunknak nem célja a WEF-jelentések módszertani értékelése (tudatában vagyunk, hogy sok kritika érheti), azt gondoljuk azonban, hogy a rangsorban elért helyezések alakulása, változásának iránya jól tükrözi a későbbiekben az esettanulmányainkban bemutatott országok gazdasági teljesítményének alakulását is. A tapasztalat azt mutatja, hogy bár a két modell logikájában vannak lényeges eltérések, a WEF pilléreinek rendszere harmonizálható az 1. ábrán bemutatott struktúrával (1. táblázat).¹

1. táblázat

A World Economic Forum versenyképességi indexaggregátumának kapcsolódó pillérei az 1. ábrához

Ajánlott versenyképesség-elemzési modellünk kulcs tényezői	A WEF versenyképességi indexaggregátumának relevánsan kapcsolódó fő pillérei
Intézmények	1. Intézmények
Erőforrások	2. Infrastruktúra 4. Egészségügy és alapoktatás 5. Felsőoktatás és szakképzés 9. Technológiai felkészültség 10. Piacméret
Szakpolitikák	3. Makrogazdasági környezet
Versenykörnyezet	6. Termékpiacon fejlettség 7. Munkaerőpiaci hatékonyság 8. Pénzügyi piacok fejlettsége
Értékteremtés	11. Üzleti fejlettség 12. Innováció

Forrás: saját szerkesztés.

Ha kiindulópontként a WEF-jelentés 12 alappilléret tekintjük, azt látjuk, hogy a fogalmak lényegét tekintve a WEF 1. pillére az Intézmények kategóriánkhoz áll közel, a 2., 4., 5., 9., 10. az Erőforrásokhoz, a 3. a Szakpolitikákhoz, a 6., 7., 8. a Versenykörnyezethez, míg a 11. és 12. pillér az Értékteremtéshez kapcsolható (1. táblázat). Ez azt jelzi, hogy modellünk mindhárom (mikro-, iparági, makro-) szintjén kapcsolódni tudunk a WEF eredményeihez.

Az esettanulmányok tartalmának másik meghatározója azoknak a következtetéseknek a nyomon követése volt, amelyeket a kiterjedt szakirodalom ismeretében,

¹ Tanulmányunk elkészülte után, a szerkesztés végső fázisában került nyilvánosságra, hogy a WEF 2018-tól kezdődően megváltoztatta pontozási rendszerét. Miközben a változtatások lényeges szemléleti korszerűsítésre épülnek és alapos elemzésre érdemesek, tanulmányunk speciális szempontjából nincs érdemi jelentőségük. Ez a megállapítás az itt közölt adatok és a WEF [2018] jelentés összevetésével könnyen ellenőrizhető.

illetve a közelmúltban készült, 14 ország anyagát feldolgozó tanulmányunkban összefoglaltunk (*Chikán és szerzőtársai* [2016]). Hat olyan, az ismertetett versenyképességi megközelítésünkkel harmonizáló alapelvet fogalmaztunk meg, amelyekben a korábban bemutatott források szerint a szakirodalom nagy része egyetért, s amelyeket az empirikus anyagok alátámasztanak.

A tanulmányunk második felében szereplő esettanulmányok – az egyes országok versenyképességet alakító intézményeinek – elemzésénél alapvető szempont volt, hogy mennyire lehetnek ezek az intézményei alkalmasak az 1. ábrán feltüntetett kapcsolatok működtetésére. Így a következők alapelvek megjelenését, konkrét formáit az esettanulmányokban gazdagon illusztráltuk.

– A nemzeti versenyképesség *nem csak gazdasági kérdés*. Minden tapasztalat arra utal, hogy csak akkor állíthatunk össze értelmes és hatékony versenyképességi programokat, ha a versenyképességi komponensek piramisának csúcsára a társadalmi jólét növelését helyezzük. Ennek az elvnek messzemenő következményei vannak a versenyképességi programokra nézve, hiszen e szemléletben a programoknak igen sok társadalmi, kulturális elemet kell tartalmazniuk. A WEF pillérei közül kettő (4. Egészségügy és alapoktatás, valamint 5. Felsőoktatás és szakképzés) jelent közvetlen kapcsolatot a humán háttérrel – mi ezeket mint a nemzeti erőforráskészlet összetevőit vesszük számításba.

– A sikeres versenyképességi politika kulcseleme, hogy *minél átfogóbb társadalmi támogatásra támaszkodjon*. Ennek első feltétele, hogy ki kell vonni a közvetlen pártpolitika hatóköréből, attól – a lehetőségek határain belül – „függetlennek” kell lennie. (Miközben persze a mindenkori kormányhoz kell kötni – ez tapasztalatot igénylő s a politikai szereplők önuralmát, de még inkább a „súlyok és ellensúlyok” működését próbára tevő feladat.) Ennek jegyében a fejlett országokban gyakori egyrészt a többpárti bizottságok, tanácsok működtetése, másrészt *a társadalom különböző területeinek* (üzleti világ, munkavállalók, oktatók, tudósok, civil szervezetek) *részvétele* a versenyképességre vonatkozó döntések előkészítésében (*inkluzivitás*). További feladat, hogy meg kell teremteni, illetve működtetni kell egy olyan intézményrendszert, amely a társadalom erre mozgósítható rétegeit rendszerszerűen bevonja a tervezésbe és a megvalósításba.

– A nemzeti versenyképességi politikának *karakteresnek kell lennie*, világosan látzania kell, hogy miként támaszkodik az adott ország nemzeti erősségeire, s hogyan kívánja kezelni a gyengeségeket. Be kell mutatnia, hogy ezek az erősségek valóságosak és mozgósíthatók. El kell kerülni az olyan csapdákat, mint a túlzott optimizmus vagy a politikai érdekből történő torzítás. E követelmény megvalósulásának feltétele egyrészt a sokoldalú és alapos szakmai felkészülés, másrészt a politikai elfogultság lehetőség minimumra csökkentése.

– A versenyképesség dinamikus jellegéből adódóan egy sikeres versenyképességi politika *középpontjában a társadalom szellemi képességei fejlesztésének és hasznosításának kell állnia* – a mindennapokban ez az oktatás, a kutatás, a tudásfejlesztés és végső kicsúcsosodásában az innovációs folyamatok kulcsszerepét jelenti. A tudásalapú társadalom és gazdaság feltételei között kulcskérdés, hogy az adott ország hatékonyan tudjon bekapcsolódni azokba a globális folyamatokba, amelyek az állandó változás, az

egyre igényesebb fogyasztók, az egyre összetettebb folyamatok miatt a szellemi tartalom jelentőségét növelik. Ez az oktatás/képzés magas színvonala mellett megköveteli az alap kutatások szabadságát, az alkalmazott kutatások célirányosságát s a köztük lévő kapcsolatoknak az érintettek bevonására épülő szerves kapcsolatát.

– A versenyképességi politikában *beépített tulajdonságnak kell lennie az átfogóan értelmezett fenntarthatóságnak*. E fogalmon itt három tényezőcsoportot értünk: a pénzügyi fenntarthatóságot (így a versenyképességi politika megvalósításához szükséges egyszeri és folyamatos ráfordítások forrásainak biztosítását, a hosszú távból következő elkötelezettségek számbavételét), a kulturális szempontok figyelembevételét (mire tudunk/akarunk építeni a hagyományokból, hogyan látjuk a változások hatásait) és természetesen a természeti környezetre gyakorolt hatást. A fenntarthatóság hordozója a termelékenység növekedésén keresztül megvalósuló visszacsatolás.

– Mind az intézményi megközelítés természete, mind pedig empirikus anyagunk alátámasztja, hogy egy sikeres versenyképességi politikához alapvető fontosságú a *megfelelő szervezeti-intézményi háttér* kialakítása. Erre persze több eltérő megoldás is jó lehet, az országtanulmányok ezt jól mutatják. Kiemelendő, hogy jó néhány helyen működik a versenyképesség növelésére specializált szervezet: sokszínű (gyakorta többpárti) versenyképességi tanácsokat hoztak létre, illetve hasonló funkciójú, más nevű szervezeteket. Ezek általában közvetlenül a miniszterelnöknek vagy az elnöknek tesznek jelentéseket, főként ezen a magas szintű politikai kapcsolatrendszeren keresztül befolyásolva a gazdaságpolitikát. Egy ilyen tanács persze nem szükségszerűen eleme egy ország intézményi rendszerének – látni fogunk példákat más konstrukciókra is. Felhívjuk továbbá a figyelmet arra, hogy a versenyképességi intézményi rendszer általában szorosan összekapcsolódik az innovációval foglalkozó intézményekkel – ez összhangban van modellünk alapvető jellemzőivel, a jólétnek a termelékenység növelésén alapuló emelésével.

A hat országra szűkített minta elemzése

Kutatásunk jelen szakaszában az eredeti 14 országból hatot választottunk ki (Chile, Cseh Köztársaság, Egyesült Államok, Finnország, Írország és Szingapúr) részletesebb tanulmányozás céljára (lásd *Chikán és szerzőtársai* [2018]). A hat ország kiválasztásának alapjául a következő gondolatmenet szolgált.

– A világ fejlett országainak köréből választottunk, mivel követhető mintákat akarunk mutatni, s ezért helyesebbnek tűnt a relatíve sikeres országok vizsgálata. A kiválasztott hat ország nemcsak a versenyképességi, hanem a makroteljesítményt tükröző, átlagos GDP-növekmény alapján is a legfejlettebbek közé tartozik (2. ábra). Az elmúlt 10 év átlagos növekedési ütemét vizsgálva pedig elmondható, hogy a válság után strukturális változásokon keresztülment Finnország kivételével mindegyik ország az OECD-átlag (1,3 százalék 2007–2016 között) felett teljesít (*World Bank* [2018]).

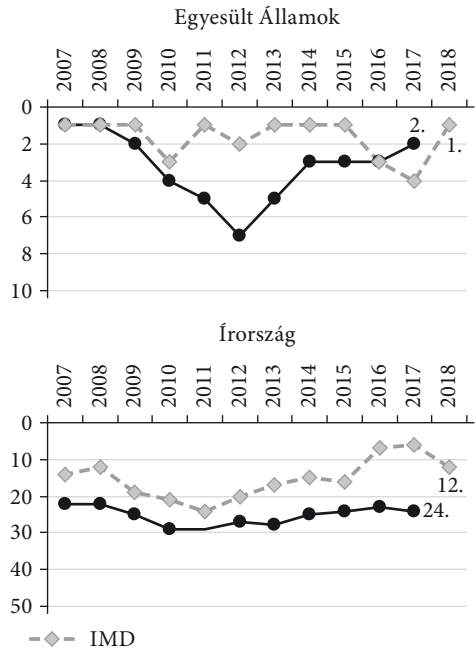
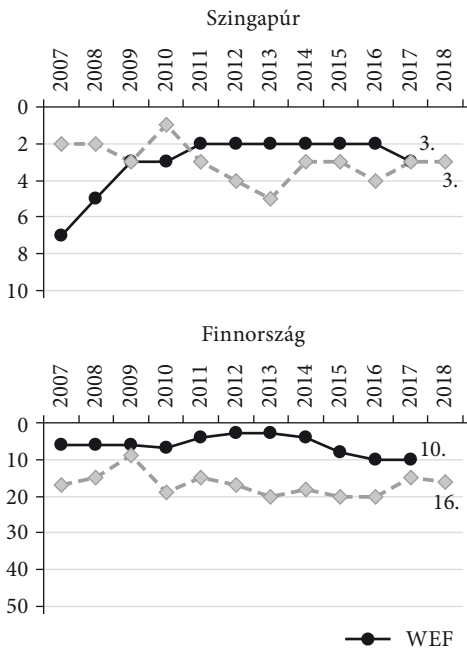
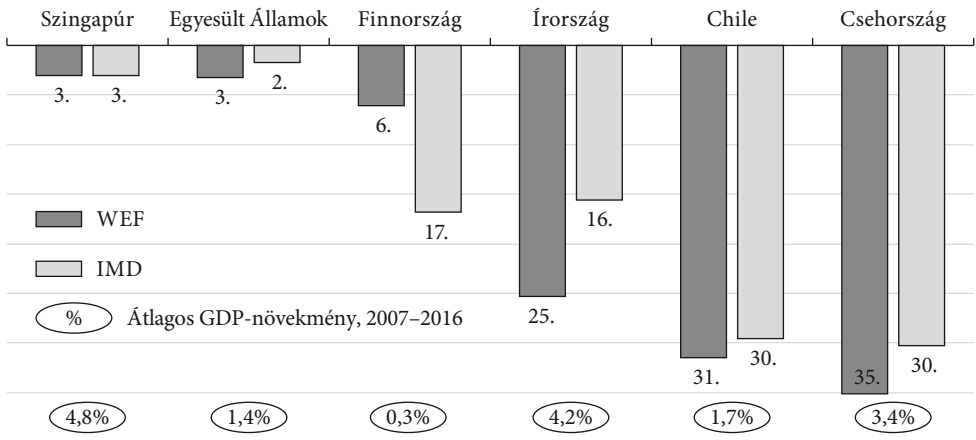
– Az egyoldalú értékelés csapdáját elkerülendő, a WEF-értékeléseken túl foglalkoztunk az egyes országoknak az International Institute for Management Development (IMD) rangsorában elért helyezéseivel, s azt találtuk, hogy ezek nem tértek el

érdemben a WEF-helyezésektől, azaz a hat ország versenyképességi pozíciójának megítélését illetően megbízható alapokkal rendelkezünk (lásd 2. ábra).

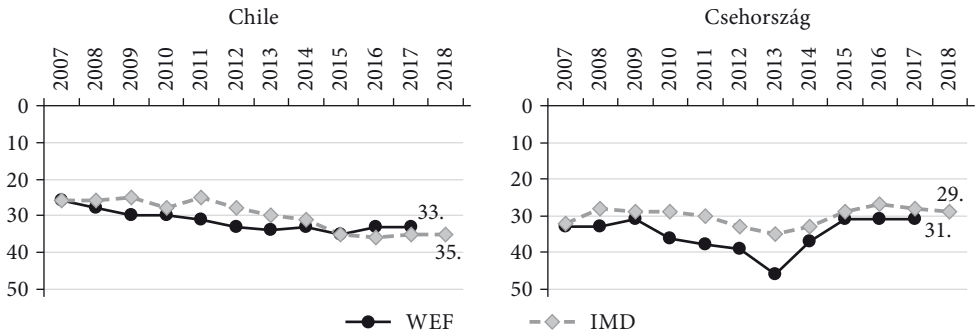
– A kiválasztás fontos szempontja volt, hogy az országok versenyképessége mindkét rangsor szerint a vizsgált időperiódusban stabil legyen (lásd a 2. ábrán), ugyanakkor szintjükben van eltérés: az Egyesült Államok, Szingapúr és Finnország a rangsorok élmezőnyében foglal helyet, Írország, Csehország és Chile pedig az élmezőny és a középmezőny határán található.

2. ábra

Az elemzett hat ország helyezésének alakulása a WEF és az IMD versenyképességi rangsoraiban (2007–2017), átlagos növekedési üteme (2007–2016)

A 2. ábra folytatása

Forrás: saját szerkesztés a WEF Global Competitiveness Index (WEF [2017b]) és az IMD World Competitiveness Yearbook (IMD [2018]), valamint World Bank [2018] alapján.

A következőkben összefoglaljuk a hat ország tanulmányozására támaszkodó megfigyeléseinket, majd összefoglaljuk az ezekből adódó következtetéseket (részletesen lásd Chikán és szerzőtársai [2018]).

Ország tanulmányok

Elemzésünkben nem törekedtünk az egyes országok gazdasági intézményrendszerének teljes körű feltárására. Figyelmünket arra korlátoztuk, hogy melyek azok a kifejezetten a versenyképesség növelését támogató nemzeti intézmények, amelyek sajátosan jellemzik az adott országot, továbbá létük és működésük érdemben befolyásolja az adott ország versenyképességét, s tanulságul szolgálhat más nemzetgazdaságok számára is. Tehát nem a teljes intézményrendszert tekintjük megközelítésünkben, csupán a versenyképességgel összefüggő, annak előremozdítása céljából létrejött szervezetekre és programokra koncentrálunk.

A 2. táblázatban foglaljuk össze a hat országtanulmány tapasztalatait. Vizsgálódásunk a következő dimenziókra terjedt ki: 1. az adott ország versenyképességi megközelítése/nemzeti céljai; 2. a versenyképesség növelését célzó intézmény, 3. az intézmény fő célterületei, 4. az intézmény célja és tevékenysége, 5. az intézmény javaslatainak becsatornázása/kiadványai, 6. egyéb kapcsolódó intézmények.

Chile versenyképességi nehézségeinek sorában hosszabb ideje kiemelt helyen az innovációs folyamatok viszonylag alacsony szintje áll, ennek megfelelően az intézmények ambiciózus célkitűzésekkel főleg erre a területre összpontosítanak. A latin-amerikai országok csoportjából Chile egyértelműen az *intézményi környezet és a technológiai felkészültség* mértékére vonatkozó pillérekben emelkedik ki leginkább, ami egyrészt alátámasztja az intézményrendszer fontos szerepét a versenyképesség sikeres fejlesztésében, másrészt igazolhatja az innovációs környezet fejlesztésére tett erőfeszítések hatását is. A chilei Nemzeti Innovációs és Fejlesztési Tanács a nemzeti klaszterek kialakítását javasolta, ami azt is jelentette, hogy a korábbi exportorientált stratégiákat *innovációorientált* szakpolitika váltotta fel. A versenyképességi

2. táblázat

A minta országokban működő intézményrendszerek összefoglaló ismertetése

Versenyképesség növelését célzó intézmény	Fő célterületek	Célok és tevékenység	Javaslatok becsatormázása/ kiadványok	Más kapcsolódó intézmények
<i>Chile, 2018. évi WEF-helyezés: 33.</i>				
– Innovációs, fejlesztéspolitikai és versenyképességi ügyek integrált stratégiájának tervezése és népszerűsítése	– Kutatás-fejlesztés, tudományos és technológiai fejlesztés, az emberi erőforrás képzése az innovációs környezet megteremtése, fejlesztéspolitika	– A párbeszéd és diskurzus terepének megerősítése, az innovációs kezdeményezések felkarolása – Az innováció és az inkluzív nemzetgazdasági fejlődés közötti összeköttetés megteremtése	– 2007: nemzeti klaszterek kialakításra törekvő stratégia – 2014–2017: átfogó stratégia elsősorban az innovációs politika javítására, népszerűsítésére, az oktatás, K + F, klaszterfejlesztés hangsúlyozása – Folyamatos tanácsadási tevékenység	– A chilei kormány innovációs intézete (Laboratorio de Gobierno, LabGob)
<i>Csehország, 2018. évi WEF-helyezés: 31.</i>				
– 2012–2020: nemzetközi versenyképességi stratégia intézményei, infrastruktúra és innováció. Kihívás: a kutatás és ipar közötti gyenge kapcsolat	– Az ország versenyképességének javítása, elsősorban üzleti szemmel	– A gazdaságpolitika erősségeit és gyengeségeit azonosítja, javaslatokat fogalmaz meg	– Nemzetközi összehasonlítások – Éves versenyképességi jelentés a gazdaságpolitika szempontjából legfontosabb területek azonosítására – 2009: hét pontból álló javaslatcsomag	– Versenyképességi és gazdasági növekedési tanács (C&EG): miniszterelnök-helyettes vezeti, az ipari és kereskedelmi minisztérium része – Kutatási, fejlesztési és innovációs tanács (CRDI) (Vyzkum)
– Nemzeti innovációs stratégia: a kiváló kutatás körülményeinek biztosítása, az akadémia és üzleti szféra közötti tudásmegosztás fokozása	– Tudáskihasználas, energiahatékonyság, kormányzati hatékonyság, munkaeurópiac, adózási politika és turizmus	– Fórumot biztosít a legfontosabb gazdaságpolitikái döntések megvitatására a legfontosabb kiemelt területekről	– Tanácsadás – Fórum	
– Az intelligens alkalmazások nemzeti kutatási és innovációs stratégiájának támogatása				

A 2. táblázat folytatása

	Versenyképesség növelését célzó intézmény	Fő célterületek	Célok és tevékenység	Javaslatok becsatornázása/kiadványok	Más kapcsolódó intézmények
<i>Egyesült Államok, 2018. évi WEF-helyezés: 2.</i>	Versenyképesség növelésének fő tényezői: – az innováció és a vállalkozások ösztönzése – energiaforrások biztosítása és a fenntarthatóság kialakítása – elkötelezettség a világ gazdasággal szemben – a szakértelem fejlesztése – a kockázatkezelés és rugalmasság elérése	– Az amerikai gazdaság versenyképességének több szinten való elemzése, az inkluzivitást szem előtt tartva – A társadalmi jólét megteremtése és fenntartása – Kutatás és fejlesztés, az oktatás és az innováció pártolása – Fenntarthatóság támogatása – Regionális együttműködés, főként az innováció területén	– Hosszú távú versenyképességi kihívásokra nyújtott válaszok, javaslatok kidolgozása a magán- és közszféra bevonásával – Innovatív közpolitikai megoldások kidolgozása és az elkezdés cselekedteté alakítása – Az Egyesült Államok gazdasági teljesítményének mérése – Fenntarthatóság támogatása a világon, kulcsfontosságú kihívások és lehetőségek megállapítása	– 2007: America Competes Act – 2017: Nemzeti Versenyképességi Fórum – Az amerikai gazdaság növekedésének újradefiniálása és új versenyképességi index kialakítása – Rendszeres jelentések – Lobbitevékenység és tanácsadás	– A válság után (2011): gazdasági tanácsadó bizottság
<i>Finnország, 2018. évi WEF-helyezés: 10.</i>	– A gazdasági fenntarthatóság helyreállítása, elsősorban az üzleti környezet javításán, innovációs tanácsok, szabályozói terhek csökkentésén és az innováció és kutatás támogatásán keresztül – Oktatás- és képzésfejlesztés – 2015: stratégiai kormányzati program: munkaerő és versenyképesség; tudás és oktatás; jólét és egészségügyi biogazdaság és tiszta technológiák; digitalizáció; szabályozói terhek csökkentése – 2016: versenyképességi paktum, középpontjában a munkaerő és a vállalkozások fejlesztése	– Kutatás és innováció, pénzügyi támogatás a fejlesztés és technikai kutatás tervezésére és finanszírozására – Társadalmi jólét megteremtése és fenntartása – A finn gazdaság megújítása	– Finnország a legvonzóbb és legszakzszerűbb kísérleti és innovációs környezetté váljon 2030-ra	– Folyamatos jelentések, gazdasági elemzések – Vállalatokkal való kapcsolattartás, vállalati vélemények becsatornázása	– Tekes (finn technológiai és innovációs alap) – VTT (finn mészaki kutatóközpont)

A 2. táblázat folytatása

	Versenyképesség növelését célzó intézmény	Fő célterületek	Célok és tevékenység	Javaslatok becsatornázása/ kiadványok	Más kapcsolódó intézmények
<i>Írország, 2018. évi WEF-helyezés: 24.</i>	– A versenyképesség a vállalatok piaci versenyre való alkalmasságát fejezi ki, Írország nemzeti versenyképessége pedig az ír vállalatok nemzetközi piacokon való helytállásában rejlik – Fenntartható növekedés és a vállalati versenyképesség népszerűsítése	– Oktatás és képzés, a vállalkozások üzleti környezete, gazdasági és technikai infrastruktúra, adórendszer	– Versenyképességi piramis: fő cél a fenntartható gazdasági növekedés és a lakosság életszínvonalának növelése – Tanácsadás, elsősorban kereskedelem, vállalatok, tudomány, technológia és innováció területén	– Éves versenyképességi jelentés a gazdaságpolitika szempontjából legfontosabb területek azonosítására – Éves jelentés (Doing Business in Ireland), az ír gazdaság széles körű nemzetközi összehasonlító vizsgálata	– IDA: Írország külföldi befektetéseinek ösztönzését szolgáló iparfejlesztési szervezet
<i>Szingapúr, 2018. évi WEF-helyezés: 3.</i>	– Tudásbázisú társadalom, helyi adaptáció, regionális együttműködés, innovációs politika, nemzetközi standardok	– Oktatás és kutatás	– Átfogó és szakpolitikai szempontból releváns, adatgazdag elemzésekkel szolgáljon mind Szingapúr, mind az ASEAN számára – A versenyképesség fontosságának bemutatása és a társadalmi érdeklődés felkeltése	– Stratégiai, elemzői és szakpolitikai tanácsadás	– A nemzeti kutatási alapítvány része a kutatási, innovációs és vállalkozási tanács, amely a nemzeti innovációs kerettervek megfogalmazásáért felel

Forrás: saját szerkesztés.

és innovációs változások határozott chilei versenyképességi politikához vezettek, amely tudatosan törekedett a nyugati formák beépítésére és az ország komparatív előnyeinek kihasználására. Ennek eredményeként az ország stabilan tartja a 33. hely körüli pozícióját a WEF ranglistáján.

Csehország versenyképességet támogató intézményi struktúrája kevésbé kialakult, ami vélhetően a rendszerváltás óta eltelt időszak bizonytalanságainak következménye. Viszonylag erős kormányzati részvétel jellemző a versenyképesség kezelésében, amit kormányon belüli intézmény (C&EG), egy tanácsadó testület (CRDI) és üzleti alapokon nyugvó tanács (CoCC) támogat. Sajátos intézmény az amerikai kereskedelmi kamara (AmCham) által támogatott cseh versenyképességi tanács. A kormány is tesz lépéseket a versenyképesség javítása érdekében, amiben fontos szerep jut az érdekegyeztetésekben részt vevő intézményeknek. A legnagyobb kihívást az innováció szempontjából a *kutatás és ipar közötti gyenge kapcsolat* és a kutatók alacsony száma jelenti (ezt a WEF-rangsor is alátámasztja, valamint az EU-ajánlások között is szerepel). Az intézményi környezet sokrétű és átfogó, a stratégiaileg fontos területeken kiépült. Az oktatás, a K + F, az innováció és a fenntarthatóság kérdése egyre nagyobb hangsúlyt kap az elmúlt időszakban, azonban a tervezett kormányzati reformot alig valósították meg (EC [2017]).

Az *Egyesült Államok* versenyképességi intézményi háttere a legfejlettebb. Több mint három évtizede zajlik szervezeten a versenyképesség-formálók véleményének szisztematikus figyelembevétele a kutatás és törvényhozás terén. A versenyképességi tanács *közpolitikára gyakorolt hatása* kapcsán elemzők több jelentős tényezőre is felhívták a figyelmet. A 2007-es *America Competes Act* beépítette a versenyképességi tanács javaslatait, így az adózás terén két olyan jogi győzelmet sikerült elérni, amelyek hosszú távú hatással vannak az amerikai versenyképességre. A válság után, 2011-ben a versenyképességi tanácson belül létrehozták a gazdasági tanácsadó bizottságot, egy inkluzivitásra építő, üzletemberek, munkavállalói szervezeteket, civil szervezeteket, egyetemeket tömörítő intézményt, amely képes jelentősen befolyásolni a kormányzati teendőket.

A *Finnországban* nem működik olyan intézmény, amelynek határozott feladatköre a versenyképesség növelése lenne (mint amilyenek más országokban a versenyképességi tanácsok), miközben érett, kormányzat által ösztönzött, sokrétű intézményi rendszer alakult ki. Igen erős a kormányzat és a tudomány kapcsolata, az egyetemek és vállalatok közötti együttműködés az innovációs lehetőségek kiaknázásával a gazdaság motorjává válik. A 2016-os versenyképességi egyezmény vállalkozói csomagot is tartalmaz a vállalatok (köztük a kis- és középvállalatok) piacra jutásának támogatására. A finn versenyképességi politika hangsúlyozottan épít a hagyományokra és adottságokra, azok megújítását állandóan szem előtt tartja. A finn gazdaságpolitika a *társadalmi jólét megteremtését és fenntartását* tekinti legfőbb feladatának, régóta nagy súlyt helyez a versenyképességi politikára. A finn gazdaság az utóbbi időben számos kihívással szembesült, ezért a versenyképességi és a gazdaságpolitikában nagyfokú alkalmazkodásra és rugalmasságra volt szükség. A strukturális változások mellett a versenyképességi politika több, már fejlettebb szintű szakpolitikában is megjelent.

Írország versenyképességi intézményi hátterét a szervezethez magas foka és erős társadalmi aktivitás jellemzi. A cél a társadalom *széles körű bevonására*

támaszkodó hosszú távú, tevékenységorientált versenyképességi stratégia kialakítása. Ennek segítségével valós társadalmi hatást tud gyakorolni. Az ír nemzeti versenyképességi tanácsot (NCC) mint kijelölt versenyképességi intézményt hosszú távú stratégia jellemzi, fő teljesítménymutatói a következők: jövedelemszint, -növekedés és -eloszlás, a lakosság életszínvonala, környezeti fenntarthatóság. Az NCC által évente publikált Competitiveness Challenge című kiadvány részletes szakpolitikai ajánlásokat tesz az ország jelenlegi versenyképességi pozíciójából kiindulva, amit alapvetően a WEF-rangsorban elért eredményekre építenek. A legfontosabb 2017-es célkitűzés a *fenntartható fejlődés megalapozása és a vállalati szféra versenyképességének erősítése* volt.

Szingapúrban a nemzeti kutatási alapítvány széles és sokrétű bázisra támaszkodik, tagjai között az állami képviselők mellett az üzleti, a tudományos és a technológiai élet legfontosabb szereplői is megtalálhatók. Az oktatási mutatókat tekintve Szingapúr eredményei kiemelkedők, ugyanakkor a versenyképesség összetettebb területein, az innovációs folyamatok tekintetében vannak elmaradások. Kérdés, hogy a következő években ezzel az erős oktatási és kutatási bázissal képes lesz-e az innováció területén is fejlődni. A szingapúri versenyképességi stratégia folyamatosan igyekezett a helyi versenyképességet a világfolyamatokhoz igazítani. Emellett Szingapúr regionális és globális ambícióit jelzi, hogy aktívan részt vesz az ázsiai versenyképességi intézet tevékenységének alakításában. A folyamatos alkalmazkodás és a technológiai-gazdasági fejlődési lehetőségek kiaknázása együtt vezetett a tudásalapú, regionális intézményi együttműködés kiépüléséhez.

A versenyképességi programok összegzése

Tanulmányunk fő következtetése, hogy a vizsgált országok mindegyikében működik a nemzeti intézményi rendszernek egy olyan része, amelynek kifejezett feladata a versenyképesség fokozása. Ezek az intézményrendszerek természetesen nagyban különböznek egymástól, de egy kivétellel (Csehország) valamennyi jól szervezett. Ezen intézményrendszerek létezése és szervezett működése nagy jelentőségű, hiszen a versenyképességi rangsorokban szereplő országok elsőprően nagy hányadára ez nem jellemző. Számukra megfontolandó mintákat jelenthetnek az esettanulmányainkban leírt intézményi változatok.

A versenyképességi programok alapelveiként felsorolt jellemzők igen általánosan – még ha nem is egyformán erősen – megmutatkoznak valamennyi ország esetében:

- Valamennyi ország nem csak gazdasági kérdésként kezeli a versenyképességet. Jellemző rájuk, hogy a társadalmi jólét mérésére felhasznált többi mutató (boldogságindex² vagy az OECD életminőség-indexe³) ranglistáin a bemutatott országok általában éppúgy előkelő helyen szerepelnek, mint az egészségügy vagy az oktatás nemzetközi méréseiben.

² <http://www.worldhappiness.report>.

³ www.oecdbetterlifeindex.org.

– Egy-egy versenyképességi program társadalmi támogatottsága természetesen alapvető politikai kérdés. Az általunk vizsgált országokban mindenütt úgy igyekeznek ezt elérni, hogy a versenyképességre orientált intézményekbe az érintett gazdasági szereplők minél szélesebb körét igyekeznek bevonni, s határozott törekvést látunk a pártpolitikától való távolságtartásra is.

– Az innováció mindenütt egyértelműen a tartós versenyképesség hordozójaként jelenik meg, az intézményeknek nemcsak az elnevezésében, de a feltárható tevékenységében is kulcsfogalom. Rendszerint nem is különíthető el egyértelműen a versenyképesség és az innováció fejlesztésére irányuló intézményrendszer.

– A szellemi értékek fejlesztésére, a tudásalapú társadalomra törekvés a legjellegzetesebben megjelenő versenyképességi tényező valamennyi országban. Az oktatás és képzés valamennyi szintje megjelenik az intézmények céljai között, valamint tevékenységük leírásában is.

– A fenntarthatóság a vártnál kevésbé jelenik meg explicit szempontként. A visszajelzések tartalmazznak ilyen követelményt, de a szakpolitikai dokumentumokban konkrétan alig szerepelnek – esetleg azért, mert mára a fenntarthatóság természetes szemponttá vált.

Úgy véljük, hogy a nemzeti versenyképesség mikroökonómiai (piaci, valamint erőforrás-alapú) és intézményi közgazdaságtani alapú megközelítésének egy modellben való integrálása jó lehetőséget nyitott a versenyképességi intézményrendszerek vizsgálatára. Modellünkben kibontakozik ezen intézményrendszerek beágyazottsága – nevezetesen a kormányzati szándékok és az üzleti versenyfeltételek közötti transzmissziós szerepe. Mind maguk az intézmények, mind szerepvállalásaik a nemzeti sajátosságoktól függően többfélék lehetnek, de vannak olyan követelmények, amelyeknek a hatékonyság érdekében mindenképp eleget kell tenniük.

Hivatkozások

- ACEMOGLU, D.–ROBINSON, J. A. [2013]: Miért buknak el nemzetek? A hatalom, a jólét és a szegénység eredete. HVG Könyvek, HVG Kiadói Rt., Budapest.
- ACEMOGLU, D.–JOHNSON, S.–ROBINSON, J. A. [2005]: Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. Megjelent: *Aghion, P.–Durlauf, S.* (szerk.): Handbook of Economic Growth. North-Holland, Amszterdam, [https://doi.org/10.1016/s1574-0684\(05\)01006-3](https://doi.org/10.1016/s1574-0684(05)01006-3), <https://economics.mit.edu/files/4469>.
- AIGINGER, K. [2006]: Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities. *Journal of Industry, Competition and Trade*, Vol. 6. No. 2. 161–177. o. <https://doi.org/10.1007/s10842-006-9475-6>.
- AIGINGER, K.–BÄRENTHALER-SIEBER, S.–VOGEL, J. [2013]: Competitiveness Under New Perspectives. OECD Working Paper, No. 44. WWWforEurope project, <https://www.oecd.org/eco/Competitiveness-under-New-Perspectives.pdf>.
- ARON, J. [2000]: Growth and institutions. A review of the evidence. *World Bank Research Observer*, Vol. 15. No. 1. 99–135. o. <https://doi.org/10.1093/wbro/15.1.99>.
- BARNEY, J. B. [1991]: Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, Vol. 17. No. 1. 99–120. o. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>.

- CAMPBELL, J. L.–PEDERSEN, O. K. [2007]: Institutional Competitiveness in the Global Economy: Denmark, United States and the Varieties of Capitalism. Regulation and Governance, Vol. 1. No. 3. 230–246. o. <https://doi.org/10.1111/j.1748-5991.2007.00012.x>.
- CHIKÁN ATTILA [2008]: National and firm competitiveness: a general research model. Competitiveness Review, An International Business Journal, Vol. 18. No. 1–2. 20–28. o. <https://doi.org/10.1108/10595420810874583>.
- CHIKÁN ATTILA [2017]: Vállalatgazdaságtan. Vállalatgazdasági Tudományos és Oktatási Alapítvány, Budapest.
- CHIKÁN ATTILA–MOLNÁR BOGLÁRKA–SZABÓ ERIKA [2016]: A nemzeti versenyképesség intézményi támogatása. Elméleti áttekintés és válogatott országtanulmányok tapasztalatai. Műhelytanulmány. BCE Versenyképesség Kutató Központ, Budapest, http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepessseg/VERSENYKEPESSEG_TANULMANYSOROZAT/Intezmenyek_Versenykepesssege_Nemzeti_versenykepessseg_intezmenyi_tamogatasa_Chikan_Attila_Molnar_Boglarka_Szabo_Erika.pdf.
- CHIKÁN ATTILA–MOLNÁR BOGLÁRKA–SZABÓ ERIKA [2018]: Nemzeti versenyképességi intézményrendszer. Hat esettanulmány. BCE Versenyképesség Kutató Központ, Budapest.
- CHIKÁN ATTILA–CZÁKÓ ERZSÉBET (szerk.) [2009]: Versenyben a világgal. Vállalataink versenyképessége az új évezred küszöbén. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DELGADO, M.–KETELS, C.–PORTER, M. E.–STERN, S. [2012]: The Determinants of National Competitiveness. NBER Working Paper Series, No. 18249. <http://www.nber.org/papers/w18249.pdf>.
- EC [2017]: Country Report Czech Republic (2017). 2017 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No. 1176/2011. European Commission, Brüsszel, február 22. SWD (2017) 69 final.
- GUIMÓN, J. [2015]: The New Geography of Innovation: Clusters, Competitiveness and Theory. Competitiveness Review, Vol. 25. No. 2. 238–239. o. <https://doi.org/10.1108/cr-09-2014-0028>.
- IMD [2018]: The reference database on World Competitiveness. Letölthető, publikus adatbázis. <https://worldcompetitiveness.imd.org/>.
- KETELS, C. H. M. [2016]: Review of Competitiveness Frameworks. An Analysis Conducted for the Irish National Competitiveness Council. Dublin, <http://www.competitiveness.ie/Publications/2016/Review%20of%20Competitiveness%20Frameworks%20.pdf>.
- KOR, Y. Y.–MAHONEY, J. T. [2004]: Edith Penrose's (1959) Contributions to the Resource-based View of Strategic Management. Journal of Management Studies, Vol. 41. No. 1. 183–191. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2004.00427.x>.
- LEE, C. [2010]: An institutional perspective of national competitiveness. The Singapore Economic Review, Vol. 55. No. 4. 671–683. o. <https://doi.org/10.1142/s0217590810004000>.
- LEE, J.–KARPOVA, E. [2018]: Revisiting the competitiveness theory in the new global environment. Review and analysis of the competitiveness definition. International Journal of Competitiveness, Vol. 1. No. 3. 189–205. o. <https://doi.org/10.1504/ijc.2018.10012626>.
- McKINSEY [2018]: Solving the Productivity Puzzle: the Role of Demand and the Promise of Digitization. McKinsey Global Institute. <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Global%20Themes/Meeting%20societys%20expectations/Solving%20the%20productivity%20puzzle/MG-Solving-the-Productivity-Puzzle--Report-February-2018.ashx>.
- NALLARI, R.–GRIFFITH, B.–YUSUF, S. [2012]: Geography of Growth. Spatial Economics and Competitiveness. Directions in Development. Infrastructure, World Bank, Washington, DC, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6020/683600PUB0EPI0067902B09780821394861.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- NORTH, D. C. [1990]: *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- NORTH, D. C. [1994]: *Economic Performance Through Time*. *The American Economic Review*, Vol. 84. No. 3. 359–368. o.
- NORTH, D. C. [2005]: *Understanding the process of economic change*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- PARK, J.-Y. [2012]: *Role of institutions in nations that have improved their competitiveness*. MBA-diplomamunka. University of Pretoria, Gordon Institute of Business Science, <http://repository.up.ac.za/bitstream/handle/2263/22817/dissertation.pdf?sequence=1>.
- PEDERSEN, O. K. [2010]: *Institutional Competitiveness: How Nations Came to Compete?* Megjelent: *Morgan, G.–Campbell, J. L.–Crouch, C.–Pedersen, O. K.–Whitley, R.* (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Institutional Analysis*. Oxford University Press, Oxford, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199233762.003.0023>.
- PORTER, M. E. [1990]: *The competitive advantage of nations*. Free Press, New York (átírt Bevezetéssel újra kiadva: 1998).
- PORTER, M. E. [2004]: *Building the microeconomic foundations of prosperity: Findings from the business competitiveness index*. Megjelent: *Porter, M. E.–Schwab, K.–Sala-i-Martin, X.* (szerk.): *The Global Competitiveness Report, 2003–2004*. Oxford University Press, New York, 29–56. o.
- SNOWDON, B.–STONEHOUSE, G. [2006]: *Competitiveness in a Globalised World: Michael Porter on the Microeconomic Foundations of the Competitiveness of Nations, Regions, and Firms*. *Journal of International Business Studies*, Vol. 37. No. 2. 163–175. o. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400190>.
- PRAHALAD, C. K.–HAMEL, G. [1990]: *The Core Competence of the Corporation*. *Harvard Business Review*, Vol. 68. No. 3. 79–91. o. https://doi.org/10.1007/3-540-30763-x_14.
- SCOTT, B. R.–LODGE, G. C.–BOWER, J. L. (szerk.) [1985]: *US Competitiveness in the World Economy*. Harvard Business School Press, Boston.
- SZEPESI BALÁZS [2012]: *A versenyképesség társadalmi környezete*. TM 80. Műhely zárótanulmány. BCE Versenyképesség Kutató Központ, Budapest, http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepesseg/TAMOP_MUHELY_TANULMANYOK_1_-110/TM80_Zaro_Szepesi.pdf.
- THOMPSON, E. R. [2004]: *National Competitiveness: A Question of Cost Conditions or Institutional Circumstances?* *British Journal of Management*, Vol. 15. No. 3.
- WEF [2015]: *The Global Competitiveness Report, 2015–2016*. Szerk.: *Schwab, K.* World Economic Forum, Genf, http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
- WEF [2017a]: *The Global Competitiveness Report, 2017–2018*. Szerk.: *Schwab, K.* World Economic Forum, Genf, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
- WEF [2017b]: *Global Competitiveness Index, 2017–2018*. Downloads. <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/downloads/>.
- WEF [2018]: *The Global Competitiveness Report 2018*. Szerk.: *Schwab, K.* World Economic Forum, Genf, <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>.
- WORLD BANK [2018]: *GDP growth (annual %)*. The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>.